

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabijos Grikainytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Prekyba žmonėmis Lietuvos teismų jurisprudencijoje
Human trafficking in Court Jurisprudence of Lithuania**

Vadovas: Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentė: Prof. Dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe yra nagrinėjama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnyje įtvirtinta teisės norma, reglamentuojanti prekybos žmonėmis nusikaltimą. Analizuojami prekybos žmonėmis istoriniai aspektai tiek tarptautiniuose, tiek nacionalinės teisės norminiuose aktuose. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra detalai aptariama vadovaujantis teismų praktikos išaiškinimais ir pavyzdžiais. Baigiamajame darbe taip pat siekiama atskleisti, kaip pasireiškia prekyba žmonėmis. Pateikiama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnio sąsaja su kitomis jame įtvirtintomis teisės normomis.

Pagrindiniai žodžiai: vergų prekyba, išnaudojimas, nelaisvė, prekyba žmonėmis, prostitucija.

The Master's thesis examines the legal norm of Article 147 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania regulating the crime of human trafficking. The historical aspects of trafficking in human beings are analysed in both international and national legal acts. The composition of the crime of trafficking in human beings is discussed in detail in accordance with case-law interpretations and examples. The relation between Article 147 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and other legal norms enshrined in it is presented.

Key words: slave trade, exploitation, captivity, human trafficking, prostitution.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA TARPTAUTINIUOSE IR NACIONALINIUOSE TEISĖS AKTUOSE.....	4
1.1. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių prekybos žmonėmis nusikaltimą, samprata, reguliavimas ir raida.....	4
1.2. Prekybos žmonėmis nusikaltimo samprata ir reguliavimas nacionaliniu lygmeniu Lietuvos Respublikoje.....	11
2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SUDĖTIES ANALIZĖ TEISĖS TEORIJOJE IR LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	16
3. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SĄSAJA SU KITOMIS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE ĮTVIRTINTOMIS TEISĖS NORMOMIS.....	32
IŠVADOS.....	34
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	36
SANTRAUKA (lietuvių kalba).....	41
SUMMARY (anglų kalba).....	42

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Prekybos žmonėmis nusikaltimas šiuolaikinėje visuomenėje yra labai smerkiamas. Tai vienas sunkiausių nusikaltimų, už kuriuos numatyta baudžiamoji atsakomybė. Vien tik Europoje registruojama kelios dešimtys tūkstančių žmonių, nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo. Ne tik suaugusieji, bet ir vaikai yra parduodami, perkami, verbuojami, gabenami ar laikomi nelaisvėje, panaudojant fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę, pasinaudojant jų pažeidžiamumu ar priklausomumu, su tikslu juos išnaudoti prostitucijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinėms, fiktyvioms santuokoms sudaryti, priverstiniam darbui ar paslaugoms arba nusikalstamoms veikoms daryti. Prekyba žmonėmis užsiimantys asmenys aukomis dažniausiai pasirenka socialinėje atskirtyje esančius žmones, kurie dėl prievartos, skurdo, diskriminacijos ar kitų priežasčių yra labiau pažeidžiami. Prekybos žmonėmis nusikaltimas yra inkriminuojamas nepriklausomai nuo to, ar auka sutiko, ar buvo priversta daryti nusikalstamas veikas. Dažnu atveju žmonės net nesupranta, kad yra įtraukiami į prekybos žmonėmis verslą. Pastebėtina, jog prekyba žmonėmis dažniausiai vykdoma išvežant asmenis išnaudoti juos užsienyje. Svarbu skleisti kuo daugiau informacijos prekybos žmonėmis tema, stengtis suprasti jos priežastis bei užkirsti kelią plėtrai, nes kiekvienas žmogus iš prigimties yra laisvas.

Baigiamojo darbo originalumas. Magistro darbe yra detalai gilinamasi į prekybos žmonėmis nusikaltimo istoriją, pateikiama statistinių duomenų diagrama, kurioje vaizduojamas prekybos žmonėmis nusikaltimų, užregistruotų Lietuvoje, skaičius. Baigiamajame darbe pateikiami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžiai, kad būtų tiksliai ir detalai išanalizuota prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis.

Darbo tikslas. Vadovaujantis tarptautiniais ir Lietuvos Respublikos teisės aktais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, mokslinė literatūra atskleisti aspektus, per kuriuos pasireiškia prekybos žmonėmis nusikaltimas.

Siekiant minėto tikslo yra keliami tokie **darbo uždaviniai**:

- 1) atskleisti prekybos žmonėmis nusikaltimo sampratą vadovaujantis tarptautiniais ir Lietuvos Respublikos teisės aktais,
- 2) išnagrinėti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 147 straipsnio redakcijų pakeitimus,
- 3) išanalizuoti prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymius teisės teorijoje ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje,

- 4) atskleisti prekybos žmonėmis sąsają su kitomis baudžiamajame įstatyme įtvirtintomis teisės normomis.

Tyrimo objektas. Prekybos žmonėmis nusikaltimas tarptautiniuose ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, jo sudėties analizė ir ryšys su kitomis BK įtvirtintomis teisės normomis.

Magistro darbe yra naudojamas istorinis tyrimo metodas siekiant atskleisti prekybos žmonėmis nusikaltimo ištakas, tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų redakcijų pakeitimus; lingvistinis tyrimo metodas – siekiant paaiškinti teisės teorijos sąvokas bei išnagrinėti teisės normų tekstą; statistinis metodas – siekiant išanalizuoti duomenis ir pateikti jų rezultatus; lyginamasis metodas pasitelkiamas siekiant susieti prekybos žmonėmis teisės normą su kitomis BK įtvirtintomis teisės normomis.

Magistro darbe vadovaujamasi tarptautiniais teisės aktais (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija), Vaiko teisių konvencija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir kt.) bei Lietuvos teisės norminiais teisės aktais (Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), BK ir kt.), siekiant atskleisti, kaip kito tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys prekybos žmonėmis nusikaltimą. Baigiamajame darbe taip pat pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nuo 2014 m. iki 2024 m., atskleidžianti prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį. Remiamasi ir specialiąja teisine literatūra (D. Bolzano ir A. Drakšienės straipsniu „Prekybos žmonėmis samprata“, O. Fedosiuk moksliniu straipsniu „Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos“, A. Abramavičiaus *et al.* „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaru: specialiąja dalimi (99-212 straipsniai)“ ir kt.).

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA TARPTAUTINIUOSE IR NACIONALINIUOSE TEISĖS AKTUOSE

1. 1. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių prekybos žmonėmis nusikaltimą, samprata, reguliavimas ir raida

1949 m. gegužės 5 d. Romoje buvo įsteigta pirmoji Europos politinė organizacija – Europos Taryba, turėjusi ir tebeturinti didelę įtaką Europos integracijos procesui. Jos būstinė įsikūrusi Strasbūre, Prancūzijoje. Organizacijos veikla grindžiama bendradarbiavimu siekiant stiprinti demokratiją, žmogaus teises ir įstatymo viršenybę, taip pat skatinti Europos kultūrinę tapatybę ir įvairovę, spręsti įvairias socialines problemas. Vienas pagrindinių Europos Tarybos pasiekimų yra 1950 m. lapkričio 4 d. pasirašyta, o 1953 m. rugsėjo 3 d. įsigaliojusi Europos žmogaus teisių konvencija, nustatanti pagrindinius žmogaus teisių standartus ir suteikusi pagrindą įkurti Europos žmogaus teisių teismą, vadinamą Strasbūro teismu (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2024). Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Laisvė negali būti niekam atimta kitaip, kaip tik įstatymo nustatytais atvejais (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Ši Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 1 dalis suponuoja, jog visi iš prigimties esame laisvi, tačiau kiekvienais metais tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse naudojant apgaulę, smurtą, grąsinimus ar pasinaudojant asmenų pažeidžiamumu ir priklausomumu, nelegaliai yra suvaržoma jų laisvė, siekiant seksualiai išnaudoti, priverstiniam darbui atlikti, fiktyvioms santuokoms sudaryti ir pan. Tai – prekyba žmonėmis, neteisėta veika, kuri šiurkščiai pažeidžia prigimtines žmogaus teises.

Prekyba žmonėmis yra glaudžiai susijusi su prekyba vergais ir vergijos istorija, kuri apima daugybę kultūrų, tautybių ir religijų nuo seniausių laikų iki šių dienų. Socialinė, ekonominė ir teisinė vergų padėtis skirtingose vergovės sistemose skirtingais laikais ir vietose labai skyrėsi. Vergas buvo šeimininko nuosavybė, jis galėjo jį pirkti, parduoti ar net užmušti. Vergais dažniausiai tapdavo karo belaisviai, piratų pagrobti, nesumokėję skolų arba nusikaltę asmenys (Gudavičius, 2018).

Dar Senovės Babilone (apie 1750 m. pr. Kr.) buvo prekiaujama vergais, ir daugelį amžių žmonija tai laikė normaliu reiškiniu. Senovės Romoje vergas buvo laikomas daiktu (*servus, homo, Mancipium*) (Bolzan et al., 2004, p. 39-40). 1792 m. kovo 16 d. Danija tapo pirmąja Europos šalimi, išleidusia ediktą (įsakymą), panaikinančią transatlantinę prekybą vergais nuo 1803 m. (Chadha, 2020).

1814–1815 m. Vienoje buvo sušauktas tarptautinis kongresas, kuriame dalyvavo daugiau nei 200 Europos valstybių atstovai. Vienos kongreso tikslas buvo išspręsti Europos ekonominę ir politinę situaciją, tartis dėl ilgalaikės tvarkos nustatymo bei atkurti Europos kraštovaizdį po Napoleono Bonaparto karų. Pagrindinių Europos valstybių atstovai 1815 m. Vienos kongreso metu pasmerkė transatlantinę vergų prekybą kaip prieštaraujančią žmogiškumo principams (Weller, 2015).

Dar prieš susiformuojant tarpyvyriausybinei organizacijai – Tautų Sąjungai (angl. *The League of Nations*), kurios pagrindinis tikslas buvo išlaikyti pasaulyje taiką, 1904 m. gegužės 18 d. Paryžiuje buvo pasirašytas pirmasis tarptautinis susitarimas dėl kovos su baltųjų vergių prekyba (angl. *International Agreement for the Suppression of the "White Slave Traffic"*), kuriame pagrindinis dėmesys buvo skiriamas moterų ir mergaičių apsaugai nuo priverstinės prostitucijos ir išnaudojimo. Tai buvo tarptautinės ir nacionalinės teisės pamatas kovai su prekyba žmonėmis ir šio nusikaltimo padariniais (*International Agreement for the Suppression...*, 1904).

Praėjus keleriems metams, 1910 m. gegužės 4 d. Paryžiuje buvo pasirašyta tarptautinė konvencija dėl kovos su baltųjų vergių prekyba (angl. *International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic"*), kurios 2 straipsnyje įtvirtinta, jog tas, kas, norėdamas patenkinti kito asmens aistrą, apgaulės būdu ar panaudodamas smurtą, grasinimus, piktnaudžiavimą valdžia ar bet kokią kitą prievartos būdą, įsigijo, suviliojo ar išvežė pilnametę moterį amoraliais tikslais, taip pat turi būti baudžiamas, nepaisant to, kad įvairūs veiksmai galėjo būti atlikti skirtingose šalyse (*International Convention for the Suppression...*, 1910). Šioje konvencijoje, kitaip nei 1904 m. tarptautiniame susitarime dėl kovos su baltųjų vergių prekyba, buvo tiksliai apibrėžti nusikaltimo padarymo būdai, už kuriuos asmenys turi būti baudžiami.

1920 m. sausio 10 d. buvo sukurta Tautų Sąjunga, kuri egzistavo iki 1946 m. balandžio 18 d. Tai buvo tarpyvyriausybė organizacija, turėjusi tikslą skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir siekti tarptautinės taikos bei saugumo. Galima teigti, jog ji – Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) pirmtakė (*The United Nations Office...*, *The League of Nations*). 1921 m. rugsėjo 30 d. Tautų Sąjungai priklausiusios valstybės narės pasirašė tarptautinę konvenciją dėl kovos su moterų ir vaikų prekyba (angl. *International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children*). XX a. pradžioje pasaulis vis dažniau susidurdavo su moterų ir vaikų gabenimu per valstybių sienas, turint tikslą juos išnaudoti priverstiniam darbui ar prostitucijai. Tuometiniu laikotarpiu buvo rengiami tarptautiniai moterų judėjimai, žmonės jautriai reagavo į klausimus, susijusius su

vaikų teisėmis, o tai sukūrė palankias aplinkybes imtis pasaulinių veiksmų prieš tokį išnaudojimą.

1921 m. konvencija dėl kovos su moterų ir vaikų prekyba buvo paremta 1904 m. tarptautinio susitarimo dėl kovos su baltųjų vergių prekyba ir 1910 m. tarptautinės konvencijos dėl kovos su baltųjų vergių prekyba nustatytais taisyklėmis. Valstybės pripažino, jog reikia visapusiškesnio ir griežtesnio požiūrio į prekybą žmonėmis. 1921 m. konvencijoje dėl kovos su moterų ir vaikų prekyba buvo įtvirtintos priemonės, kurių turėtų imtis ją pasirašiusios valstybės narės, siekdamos apsaugoti pažeidžiamiausius visuomenės narius nuo išnaudojimo ir smurto, t. y. bausti prekyautojus žmonėmis, suteikti apsaugą nukentėjusiesiems bei stebėti labiausiai paplitusias prekybą žmonėmis užsiimančių asmenų judėjimo kryptis. Valstybės narės taip pat buvo raginamos įsteigti nacionalines institucijas, kurios veiksmingai įgyvendintų šias priemones. Nors ši konvencija buvo pirmoji, kurioje įtvirtinta, jog nukentėjusiaisiais galėjo būti tiek mergaitės, tiek berniukai, joje nebuvo tinkamai atsižvelgta į pagrindines prekybos žmonėmis priežastis, pavyzdžiui, skurdą ir lyčių diskriminaciją (Ne pelno siekianti organizacija..., 2025).

Vergovė ir prekyba vergais buvo smerkiama visuomenės, todėl 1926 m. rugsėjo 25 d. Ženevoje pasirašytoje konvencijoje dėl vergovės (angl. *Slavery Convention*) ji buvo uždrausta. Konvencijoje įtvirtintos konkrečios priemonės, kurių šalys susitarė imtis, kad panaikintų vergiją ir prekybą vergais savo teritorijose. Konvencijos 1 straipsnio 2 dalyje pateikiama vergų prekybos definicija, kurios objektyvieji požymiai iš esmės atitinka šiuolaikinės prekybos žmonėmis objektyviuosius požymius (Bolzanus *et al.*, 2004, p. 40). Numatyta, jog prekyba vergais apima: 1) veiksmus, susijusius su asmenų pagrobimu, įsigijimu ar atidavimu į vergovę, 2) veiksmus, susijusius su vergo įsigijimu, turint tikslą jį parduoti ar iškeisti, 3) pardavimo arba mainų veiksmus, susijusius su vergais, įsigytais su tikslu juos parduoti ar iškeisti bei visus vergų prekybos ar gabenimo veiksmus (*Slavery Convention*, 1926).

Vadovaudamasi 1904 m. gegužės 18 d. tarptautiniu susitarimu dėl kovos su baltųjų vergių prekyba, 1910 m. gegužės 4 d. tarptautine konvencija dėl kovos su baltųjų vergių prekyba bei 1921 m. rugsėjo 30 d. tarptautine konvencija dėl kovos su moterų ir vaikų prekyba, 1933 m. spalio 11 d. Ženevoje Tautų Sąjunga pasirašė tarptautinę konvenciją dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis (angl. *International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age*) turėdama tikslą sugriežtinti prekybą moterimis ir mergaitėmis. Konvencijos 1 straipsnyje įtvirtinta, jog baudžiamas turi būti ne tik asmuo, kuris siekdamas patenkinti kito asmens aistrą įsigijo, suviliojo ar išvežė pilnametę moterį, net esant jos sutikimui, amoraliais tikslais, nepaisant to, kad įvairūs

veiksmai galėjo būti atlikti skirtingose šalyse, bet ir asmuo, kuris kėsinosi padaryti šiuos veiksmus (International Convention for the Suppression..., 1933). Šios konvencijos pateiktas apibrėžimas įdomus tuo, kad faktiškai ištrynė skirtumus tarp prekybos moterimis ir pelnymosi iš jų prostitucijos (Fedosiuk, 2005, p. 72).

1945 m. birželio 26 d. 50 vyriausybės atstovų pasirašė Jungtinių Tautų Chartiją – fundamentinį Jungtinių Tautų dokumentą, kuriuo buvo įsteigta pati JTO. Dokumente buvo įtvirtinta JTO organizacinė struktūra ir funkcijos, numatyti tikslai palaikyti tarptautinę taiką bei saugumą, sustabdyti agresijos veiksmus, plėtoti draugiškus tautų santykius, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principais, skatinti pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms (Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriatas, Jungtinių Tautų Chartija). Įkūrus JTO, Tautų Sąjunga vis dar veikė, tačiau 1946 m. balandžio mėn. Ženevoje susitikimo metu JTO pagrindinis organas – Generalinė Asamblėja – nusprendė oficialiai patvirtinti Tautų Sąjungos veiklos nutraukimą (The United Nations Office..., Transition to the United Nations).

Nutraukus Tautų Sąjungos veiklą ir praėjus keleriems metams, 1948 m. gruodžio 10 d. Paryžiuje JTO Generalinė Asamblėja priėmė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją (angl. *Universal Declaration of Human Rights*), kurioje pirmą kartą istorijoje buvo įtvirtintos teisės ir laisvės, į kurias kiekvienas žmogus turi vienodą ir neatimamą teisę (Al Hussein, 2015). Nors deklaracija buvo rekomendacinio pobūdžio, tačiau tai buvo vienas svarbiausių dokumentų žmogaus teisių istorijoje, padaręs didelę įtaką ne tik tarptautinei, bet ir nacionalinei teisei. Jos straipsniuose yra įtvirtinta, kad kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir kad niekas negali būti savavališkai suimtas, sulaikytas ar ištremtas. Taip pat santuoka yra sudaroma tik laisva būsimų sutuoktinių valia ir visišku abiejų sutarimu. Taip pat jog kiekvienas asmuo turi teisę į laisvą darbo pasirinkimą bei teisingas ir tinkamas darbo sąlygas (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948). Yra žinoma, jog prekybos žmonėmis nusikaltimas gali pasireikšti asmenų išnaudojimu priverstiniam darbui ar seksualinėms paslaugoms teikti, priverstinėms, fiktyvioms santuokoms sudaryti ar net prekyba žmogaus organais. Deklaracija pasmerkia šį nusikaltimą, įtvirtindama, jog visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs, turėdami apsisprendimo laisvę. Deklaracijoje taip pat buvo uždrausta vergija ir visos vergų prekybos formos.

1949 m. gruodžio 2 d. Niujorke JTO Generalinė Asamblėja priėmė konvenciją dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams (angl. *Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others*). Tai buvo pirmasis tarptautinės teisės aktas, kurio pavadinime buvo įtvirtintas prekybos žmonėmis nusikaltimo terminas. Konvencijos preambulėje nurodoma,

kad „prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslams yra nesuderinamos su žmogaus orumu ir jo verte“. Moterys prostitucijoje nelaikomos nusikaltėlėmis, tačiau traktuojamos kaip aukos, kurias reikia apsaugoti. Konvencija propaguoja bausmes tiems, kurie sąvadauja, įvilioja ir įveda kitus į prostituciją (O'Connor *et al.*, 2006, p. 33). Pasirašydamos konvenciją, susitariančiosios šalys įsipareigojo imtis prevencinių priemonių prieš prostituciją bei kontroliuoti abiejų lyčių prekybą žmonėmis prostitucijos tikslais.

1989 m. lapkričio 20 d. Niujorke JTO priėmė vaiko teisių konvenciją (angl. *Convention on the Rights of the Child*), kurioje slypi gili mintis – vaikai nėra daiktai, už kuriuos priimami sprendimai, ir priklausantys jų tėvams. Atvirkščiai, jie yra žmonės, turintys savo teises. Konvencijoje nustatyta, kad vaikystė yra atskirta nuo pilnametystės ir trunka iki 18 metų, o tai yra ypatingas ir saugomas laikas, kuriuo vaikams turi būti leista oriai augti, mokytis, žaisti ir tobulėti. Konvencija tapo plačiausiai ratifikuota žmogaus teisių sutartimi istorijoje ir padėjo pakeisti vaikų gyvenimus (UNICEF, *Convention on the Rights of the Child*). Konvencijos 34 straipsnyje įtvirtinta, jog valstybės dalyvės įsipareigoja ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų. Šiam tikslui valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir daugiašaliu lygiu siekdamos uždrausti: a) lenkti arba prievartauti vaiką dalyvauti kokioje nors neteisėtoje seksualinėje veikloje; b) išnaudoti vaikus verčiant juos užsiimti prostitucija arba kita neteisėta seksualine veikla; c) išnaudoti vaikus pornografijai ir pornografiniams leidiniams. Konvencijos 35 straipsnyje įtvirtinta, jog valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir daugiašaliu lygiu, siekdamos užkirsti kelią vaikų grobimui, prekybai arba jų kontrabandai, nesvarbu, kokiems tikslams ir kokia forma (Vaiko teisių konvencija, 1989). Konvencijoje taip pat įtvirtinta, jog valstybės turi ginti vaikus nuo kitų išnaudojimo formų, užtikrinti, jog iš vaikų nebūtų savavališkai atimta laisvė.

Prekybos žmonėmis apibrėžimas buvo suformuluotas JTO Generalinės Asamblėjos priimtame protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (dar žinomas kaip Palermo protokolas) (angl. *United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*) (toliau – Palermo protokolas), pasirašytame 2000 m. lapkričio 15 d. ir įsigaliojusiam 2003 m. gruodžio 25 d. Palermo protokolu buvo siekiama užkirsti kelią prekybos žmonėmis nusikaltimui bei palengvinti tarptautinį bendradarbiavimą kovos prieš jį atžvilgiu. Vadovaujantis šio protokolo 3 straipsniu, prekyba žmonėmis yra žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus, ar

kitą naudą, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Taigi, šis nusikaltimas gali būti padaromas tokiais alternatyviais veiksmais: asmens verbavimu, pervežimu, perdavimu, slėpimu. Tačiau šios veikos gali būti kvalifikuojamos kaip prekyba žmonėmis tik tada, kai siekiant išnaudoti: a) prieš asmenį pavartojama psichinė, fizinė ar kitokia prievarta; b) panaudojamos grobimo, apgaulės, sukčiavimo formos; c) piktnaudžiaujama padėtimi ar aukos pažeidžiamumu; d) mokami ar priimami pinigai arba kita nauda, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas. Visi nurodyti požymiai yra alternatyvūs. Kartu Palermo protokole įtvirtinta esminė nuostata, kad jį ratifikavusios šalys išnaudojimą turėtų suprasti kaip kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitomis seksualinėmis formomis, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą. Taigi ši universali prekybos žmonėmis samprata sieja šį reiškinį ne vien su vienos lyties asmens (moterų) išnaudojimu prostitucijos tikslams, bet ir su kitomis visuomeninio gyvenimo sritimis, kuriose gali būti prekiaujama žmonėmis (Bolzanas *et al.*, 2004, p. 42). Galima sakyti, kad šis universalus dokumentas suformavo baigtinę prekybos žmonėmis (angl. *trafficking in persons*) sampratą, kuri sujungė kone visus anksčiau minėtus apibrėžimus, akumuliuojo įvairių tarptautinių organizacijų požiūrį į problemą (Fedosiuk, 2005, p. 74). Palermo protokolo 5 straipsnyje taip pat įtvirtinta, jog valstybės turi priimti tokius teisės aktus, kuriuose nusikaltimais būtų pripažinti: 1) kėsinimasis padaryti prekybos žmonėmis nusikaltimą, 2) bendrininkavimas darant prekybos žmonėmis nusikaltimą bei 3) kitų asmenų organizavimą ar jų kurstymą padaryti prekybos žmonėmis nusikaltimą. Valstybės taip pat įsipareigojo užkirsti kelią šio nusikaltimo darymui bei apsaugoti prekybos žmonėmis nusikaltimo aukas, o ypač moteris ir vaikus (Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais..., 2000). Palermo protokolas papildo 2000 m. lapkričio 15 d. priimtą JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (angl. *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*). Verta paminėti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo apibrėžimas, įtvirtintas Palermo protokole, buvo įtrauktas ir į BK.

1949 m. buvo įkurta Europos Taryba (angl. *Council of Europe*), kurios pagrindinis tikslas buvo skatinti demokratiją ir žmogaus teisių plėtrą. Europos Taryba glaudžiai bendradarbiauja su JTO siekdama numatytų tikslų. Europos Taryba 2005 m. gegužės 16 d. Varšuvoje priėmė konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (angl. *The Council of Europe: Convention on Action against Trafficking in Human Beings*). Pagrindinė konvencijos pridėtinė vertė yra žmogaus teisių ir nusikaltimo aukų apsauga. Konvencija apibrėžia prekybą žmonėmis kaip žmogaus teisių pažeidimą bei nusikaltimą žmogaus orumui ir neliečiamybei. Tai reiškia, kad nacionalinė valdžia tampa atsakinga, jei ji nesiima

veiksmų, siekdama užkirsti kelią prekybai žmonėmis, apsaugoti aukas ar veiksmingai vykdyti prekybos žmonėmis bylų tyrimą (Europos Tarybos konvencijos dėl kovos..., 2005, p. 2).

Svarbi ir 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/629/TVR (angl. *European Union Directive 2011/36/EU on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings and Protecting its Victims, and Replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA*), kurioje, atsižvelgiant į prekybos žmonėmis nusikaltimo požymius, buvo įtvirtinta platesnė prekybos žmonėmis sąvoka ir įtrauktos papildomos asmenų išnaudojimo formos negu 2002 m. liepos 19 d. Europos Tarybos Pamatiniame sprendime 2002/629/TVR (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES..., 2011).

Europos Komisija – Europos Sąjungos (toliau – ES) vykdomoji institucija, kurios pagrindinis tikslas yra siūlyti Europos Parlamentui ir Europos Tarybai naujus teisės aktus. 2021 m. balandžio 14 d. Europos Komisija priėmė komunikatą – 2021–2025 m. strategiją kovai su prekyba žmonėmis (2021–2025). Parengtame komunikate pateikiami atsakymai nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo prevencijos priemonių iki nusikaltėlių nubaudo. Kadangi prekybą žmonėmis dažnai vykdo organizuoto nusikalstamumo grupės, kovos su prekyba žmonėmis strategija yra glaudžiai susijusi su strategija, skirta kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Strategijoje pagrindinis dėmesys skiriamas aplinkybių, kurios skatina prekybą žmonėmis, mažinimui, prekiautojų žmonėmis verslo modelio ardymui pasitelkiant operatyvias priemones, nusikaltimo aukų paramai ir apsaugai, skiriant ypatingą dėmesį moterims ir vaikams bei tarptautinio bendradarbiavimo skatinimui (Directorate-General for Migration and Home Affairs, EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings (2021–2025)).

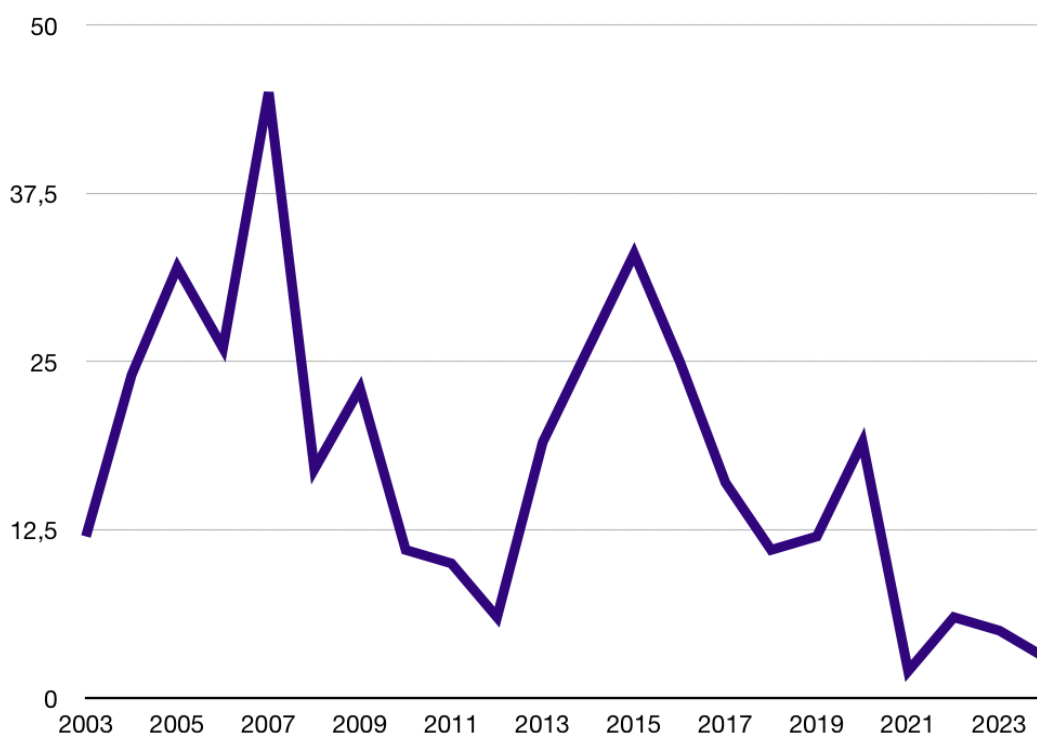
Nuo seniausių laikų iki pat dabar prekybos žmonėmis nusikaltimo apibrėžimas kito. Prekyba žmonėmis prasidėjo nuo prekybos vergais, dabar – tai vienas detaliausiai apibrėžtų ir labiausiai smerkiamų nusikaltimų visuomenėje. Kuriantis įvairioms tarptautinėms institucijoms bei organizacijoms ir joms bendradarbiaujant tarpusavyje, imtasi vis griežtesnių priemonių nusikaltėliams nubausti, koncentruotasi į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimo asmenų gerovę bei prekybos žmonėmis nusikaltimo prevencijos priemones.

1.2. Prekybos žmonėmis nusikaltimo samprata ir reguliavimas nacionaliniu lygmeniu Lietuvos Respublikoje

Konstitucijos 18 straipsnyje yra įtvirtinta, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Jos 20 straipsnyje minima, jog žmogaus laisvė yra neliečiama ir niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas, niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kurias yra nustatęs įstatymas (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir niekas jokiais aplinkybėmis negali jos suvaržyti. Taip turėtų būti, tačiau pasaulyje viskas vyksta kitaip. Kiekvienais metais tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse nelegaliai yra suvaržoma asmenų laisvė, pasinaudojant jų pažeidžiamumu bei panaudojant apgaulę. Prekyba žmonėmis yra reiškiny, darantis neigiamą įtaką atskiriems asmenims, visai visuomenei ir ekonomikai. Šis nusikaltimas yra įtvirtintas BK 147 straipsnyje bei yra stipriai smerkiamas visuomenėje.

Prekyba žmonėmis dažniausiai pasireiškia seksualiniu asmenų išnaudojimu, išnaudojimu nusikalstamoms veikoms daryti, priverstinių, fiktyvių santuokų sudarymu ir prekyba organais. Kiekvienais metais ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėse yra fiksuojamas pakankamai didelis šio nusikaltimo padarymo mastas. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, Lietuvos Respublikoje nuo 2003 m. gegužės mėn. iki 2024 m. gruodžio mėn. buvo užregistruoti 383 nusikaltimai pagal BK 147 straipsnį. Per šiuos metus pastebimi trys ženklūs prekybos žmonėmis nusikaltimo užregistravimo skaičiai, t. y. 2005 m. Lietuvos Respublikoje buvo užregistruoti 32 nusikaltimai, 2007 m. – 45, o 2015 m. – 33 (žr. 1 paveikslą). Galima daryti prielaidą, jog užregistruotų prekybos žmonėmis nusikaltimų skaičiaus didėjimą galėjo lemti migracija, ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, susiję su Lietuvos įstojimu į ES, ekonominė krizė, informacijos, ką daryti susidūrus su prekybos žmonėmis grėsmėmis bei kur kreiptis pagalbos, trūkumas.

1 paveikslas. 2003 m. gegužės mėn. – 2024 m. gruodžio mėn. Lietuvos Respublikoje užregistruotų nusikaltimų pagal BK 147 straipsnį skaičiaus kitimo dinamika

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis. Prieiga per internetą: <<https://ird.lt>>

Lietuvoje nuo 1961 m. rugsėjo 1 d. iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojo Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prekyba žmonėmis kriminalizuota 1998 m. liepos 2 d., todėl BK buvo papildytas 131³ straipsniu, kuriame numatyta prekybos žmonėmis teisės norma: asmens pardavimas ar kitoks perleidimas arba asmens įgijimas turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų – baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki aštuonerių metų. Ta pati veika, padaryta pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto, – baudžiama laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1)..., 1998).

BK buvo priimtas Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) 2000 m. rugsėjo 26 d., tačiau įsigaliojo tik 2003 m. gegužės 1 d. BK paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Jame apibrėžta, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji

nusižengimai, nustatytos bausmės, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės už kodekse numatytas veikas, baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir sąlygos, taip pat pagrindai ir sąlygos, kuriais atleidžiama nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, numatytos priverčiamosios medicininės priemonės (Maksimaitis, 2018). 2000 m. rugsėjo 26 d. priimtame BK patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymo 147 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų (Lietuvos Respublikos baudžiamas kodeksas, 2000). Naujoje prekybos žmonėmis teisės normoje nebebuvo įtvirtinta bausmė asmenims, nusikaltusiems turint tikslą seksualiai išnaudoti žmones, priversti juos užsiimti prostitucija ar gabenusiems prostitucijai. Joje buvo įtvirtinta bausmė tiems, kurie nusikalto turėdami tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos. Panaikinta ir minimali laisvės atėmimo bausmės riba – ketveri metai.

Ruošdamasi stojimui į ES, Lietuva jau ėmėsi veiksmų prieš prekybos žmonėmis nusikaltimą įgyvendindama Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (angl. *Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings 2002/629/JHA*), kuris Lietuvai jau tapus ES buvo pakeistas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančia Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/629/TVR (angl. *Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA*). Direktyva buvo visiškai perkelta ir įgyvendinta Lietuvos Respublikos įstatymuose.

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublika oficialiai tapo ES nare. Visas ES šalis nares sieja kultūriniai, ekonominiai ryšiai ir demokratinės vertybės. Įstojusi į ES, Lietuva turėjo pakoreguoti tuometinius teisės aktus taip, jog šie atitiktų ES reikalavimus, bei perkelti ES teisės aktus į nacionalinę teisę, taip pat ir ES direktyvą 2004/81/EB dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdant nelegalios imigracijos padėjimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis (angl. *Council Directive 2004/81/EC of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities*). 2000 m. Lietuvos Respublika priėmė įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, tačiau įstojusi į ES turėjo jį pakoreguoti. Papildytas įstatymas įsigaliojo 2004 m. balandžio 29 d., jame buvo įtvirtintos leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo ar pakeitimo sąlygos užsieniečiams, nukentėjusiems

nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių..., 2004).

2005 m. birželio 23 d. Seimas priėmė BK 147 straipsnio pakeitimą ir papildymą. Jis buvo išdėstytas taip: 1. Tas, kas pardavė, pirkto ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, arba verbavo, gabeną ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba sumokėdamas pinigų ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų. 2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų. 3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“ (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48..., 2005). BK straipsnis 2005 m. redakcijoje buvo išplėstas ir suskirstytas į tris dalis, detalios aprašyti baudžiamieji veiksmai ir subjekto sąvoka, įtraukta kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis: asmuo baudžiamas padaręs prekybos žmonėmis nusikaltimą dalyvaudamas organizuotoje grupėje ar turėjęs tikslą įgyti kito asmens organą, audinį arba ląstelių. Pastebima, jog buvo nustatytos dvi minimalios laisvės atėmimo bausmės ribos bei padidinta maksimali laisvės atėmimo bausmė – padarius BK 147 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nusikaltimą grėsė laisvės atėmimo bausmė nuo dvejų iki dešimties metų, o už to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinto nusikaltimo padarymą – nuo ketverių iki dvylikos metų. Šiame straipsnio pakeitime buvo reglamentuojama ir juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė.

2012 m. birželio 30 d. buvo priimta antra 147 straipsnio pakeitimo ir papildymo redakcija, joje buvo dar detalios išplėsta prekybos žmonėmis sąvoka. Pagal šį straipsnį buvo kvalifikuojamas ir išnaudojimas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, nusikalstamai veikai daryti, seksualinio išnaudojimo formos bei elgetavimas. Šio straipsnio 2 dalis įtvirtino platesnį kvalifikuotos sudėties požymį – baudžiamas buvo ir asmuo, kuris šią nusikalstamą veiką padarė sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus. Pirmos redakcijos straipsnio 3 dalis antroje redakcijoje tapo 4 dalimi, tad antros redakcijos 3 dalyje buvo įtvirtinta, jog nukentėjęs nuo šiame straipsnyje

numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147..., 2012).

2016 m. gegužės 12 d. Seimas priėmė BK 147 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuriame nurodyta pakeisti šio straipsnio 1 dalį. Subjekto sąvoka buvo dar detaliau išaiškinta ir ji įtvirtino, jog tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grąsinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinei, fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147..., 2016). Pastebima, jog šioje straipsnio redakcijoje buvo įtraukta nauja asmenų išnaudojimo forma – priverstinės ar fiktyvios santuokos sudarymu.

2024 m. lapkričio 7 d. Seimas priėmė BK 147 straipsnio 1 dalies pakeitimą, kuris įsigaliojo š. m. vasario 1 d. Teisės normos dispozicija liko nepakitusi, joje išsamiai ir aiškiai yra įtvirtinti baudžiamieji veiksmai, tačiau buvo pakeista sankcija – už prekybos žmonėmis nusikaltimą numatomas laisvės atėmimas ne nuo dvejų iki dešimties metų, o nuo trejų iki dešimties metų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3..., 2024).

Buvo priimti keli BK 147 straipsnio pakeitimai, kuriuose plačiau apibrėžta ir įtvirtinta subjekto sąvoka, nusikaltimo kvalifikuota sudėtis, nusikalstami veiksmai, taip pat aptartas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės už šį nusikaltimą klausimas. Galima pastebėti, jog keitėsi ir minimalios, ir maksimalios laisvės atėmimo bausmės ribos.

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SUDĖTIES ANALIZĖ TEISĖS TEORIJOJE IR LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Nusikalstama veika – pavojinga ir baudžiamojo įstatymo uždrausta veika, kurią padaręs asmuo yra nubaudžiamas pagal valstybėje galiojančius įstatymus. Nusikalstama veika yra skirstoma į baudžiamuosius nusižengimus ir nusikaltimus. BK 12 straipsnyje yra įtvirtinta, jog baudžiamasis nusižengimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą. Taigi tai yra mažiau pavojinga nusikalstamos veikos rūšis nei nusikaltimas, kadangi už baudžiamąjį nusižengimą negali būti skiriama bausmė, susijusi su ilgalaikiu laisvės atėmimu. BK 11 straipsnio 1 dalyje yra reglamentuojamas nusikaltimo apibrėžimas – tai pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikaltimai yra skirstomi į neatsargius ir tyčinius, o šie – į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Būtina pažymėti, jog BK 147 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama prekyba žmonėmis yra sunkus nusikaltimas, už kurį taikoma laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dešimties metų.

Nusikalstamos veikos sudėtis – objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma, kuri charakterizuoja, detalai apibūdina ir teisiškai įvertina patį nusikaltimą. Ji yra analizuojama išskiriant šiuos elementus: dalyką, nukentėjusįjį, objektą, objektyviusius požymius, subjektą, subjektyviusius požymius. Nusikalstamos veikos dalykas dažniausiai yra konkretus materialaus pasaulio daiktas, turintis ekonominę vertę, jį veikiant yra padaroma žala įstatymų saugomoms ir ginamoms vertybėms, tačiau šiuo atveju prekybos žmonėmis dalykas yra pats žmogus, tapatinamas su nukentėjusiuoju. Verta paminėti, jog pagal BK 147 straipsnį prekybos žmonėmis dalyku/nukentėjusiuoju gali būti tik fizinis asmuo, tiek moteris, tiek vyras, sulaukęs 18 metų, nes vaiko pirkimas ir pardavimas yra reglamentuojamas BK 157 straipsnyje. BK 147 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, jog nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Asmenys, kurie yra išnaudojami nusikalstamoms veikoms (pavyzdžiui, vagystėms) daryti, nedrįsta kreiptis į teisėsaugos institucijas, nes bijo būti nubausti. Tad BK 147 straipsnio 3 dalyje yra numatyta galimybė asmenis atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, tačiau tai yra teismo diskrecija.

Objektas – baudžiamojo įstatymo saugomi gėriai, į kuriuos kėsiniasi. Prekybos žmonėmis kontekste tai būtų nusikaltimas žmogaus laisvei. Prekyba žmonėmis yra priskiriama nusikaltimams asmens laisvei. Objektvieji požymiai (pavojinga veika ir jos padariniai, jų priežastinis ryšys, nusikalstamos veikos padarymo priemonės ir įrankiai, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta ir būdas, kitos aplinkybės) susiję su veika bei jos sukeliama padariniais ir aprašo išorinę nusikalstamos veikos pusę.

Prekybos žmonėmis nusikaltimo pavojingos veikos elementu yra laikoma viena iš šių alternatyvių veikų: a) žmogaus pardavimas, pirkimas, įgijimas arba kitoks perleidimas; b) verbavimas; c) gabenimas; d) laikymas nelaisvėje (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

<...> aiškinant pardavimo-pirkimo, įgijimo-perleidimo sandorius šiuo atveju negalima remtis atitinkamomis Civiliniame kodekse numatytomis taisyklėmis (Fedosiuk, 2007, p. 55). Asmens pardavimas ar kitoks perleidimas – tai nusikalstamas sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais ir kurio metu kaltininkas perleidžia nukentėjusį asmenį iš savo kontrolės kito asmens kontrolei. Esant šiai prekybos žmonėmis išraiškos formai, galima sakyti, kad nukentėjusysis tik pakeičia savo „savininką“. Taigi asmens pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio metu yra disponuojama jau nelaisvu žmogumi. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad paprastai prekybos žmonėmis nusikaltimas yra inkriminuojamas tiems, kurie įgijo ar perleido asmenis prostitucijai į užsienį. Tačiau, atsižvelgiant tiek į Palermo protokolo, tiek į ES Tarybos Pamatinio sprendimo 2002/629/TVR nuostatas, prekyba žmonėmis nėra apribota aukų eksportu, t. y. išvežimu į užsienį. Nusikalstami sandoriai dėl žmonių išnaudojimo gali būti (ir yra) sudaromi ir vienos valstybės ribose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016). Nukentėjusių asmenų įgijimo požymis yra atskleidžiamas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018:

Apkaltinamajame nuosprendyje aiškiai atskleistas įgijimo požymis: kaltinamieji sudarė susitarimą su liudytojais Nr. 023 ir 071, kad jiems bus sumokėta už dviejų asmenų perleidimą iš lėšų, kurios bus gautos pardavus šių asmenų nusikalstamu būdu įgytus daiktus, ir tai yra nukentėjusiųjų asmenų pirkimą apibūdinantis požymis, nes kaltinamieji „įgyja“ nukentėjusius asmenis vien dėl to, kad „nuperka“ juos iš anoniminių liudytojų, siekdami juos išgabenti nusikalstamoms veikoms daryti į Vokietiją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018).

Verbavimas suprantamas kaip kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) išnaudojimo tikslais atlikti veiksmus (duoti sutikimą, vykti į užsienį ir pan.), kurie leistų vėliau tą žmogų išnaudoti laisvę varžančios kontrolės sąlygomis. Tai iš esmės

aktyvūs kaltininko veiksmai, kuriais siekiama palenkti nukentėjusiojo valią ir jį perimti savo ar kito asmens kontrolėn. Verbavimas gali pasireikšti kaltininko pasiūlymais ir pažadais dėl materialinio atlyginimo, gero, viskuo aprūpinto gyvenimo, nulėmusiais nukentėjusiojo valios palenkimą ir sprendimą atlikti veiksmus, kurie lemtų jo išnaudojimą. Verbavimu kaltininkai siekia sutelkti potencialias aukas bet kuriai iš galimų išnaudojimo formų. Asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022). Verbavimas prostitucijai yra nustatytas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2014:

Kasacinės instancijos teismas pritaria apeliacinės instancijos teismo išvadoms dėl verbavimo požymio konstatavimo, kad verbavimas prostitucijai konkrečiai šioje byloje pasireiškė K. L. pasiūlymais ir pažadais, nulėmusiais nukentėjusiųjų valios palenkimą bei sprendimą užsiimti prostitucija. K. L., būdamas daug vyresnis nei nukentėjusiosios, akivaizdžiai didesnę gyvenimo patirtį turintis asmuo, žadėjo vos pilnametystės slenkstį perkopusioms ir sunkiai besiverčiančioms merginoms užsienyje materialinį atlyginimą, gerą viskuo aprūpintą gyvenimą. Kolegija neturi pagrindo teigti, kad teismų nustatytos aplinkybės dėl K. L. veikimo pobūdžio neatitinka verbavimo požymio turinio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2014).

Asmens verbavimas taip pat atsispindi ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-344-942/2016, kurioje moteris buvo įkalbinėjama vykti į Angliją užsidirbti pinigų iš fiktyvios santuokos sudarymo:

Šioje baudžiamojoje byloje, remiantis anksčiau aptartomis aplinkybėmis, žemesnių instancijų teismai pagrįstai konstatavo, jog A. B. ir V. Ž. įkalbėjo nukentėjusiąją O. D. vykti į užsienį pasinaudodami jos pažeidžiamumu, pasireiškusių sunkia materialine padėtimi, ir panaudodami apgaulę – žadėjo užsidirbti 5000 Lt už neva fiktyvią santuoką su užsieniečiu. Vadinas, A. B. ir V. Ž. savo aktyviais ir tyčiniais veiksmais siekė, kad nukentėjusioji nuvykusi pradėtų teikti lytines paslaugas, o tai kvalifikuotina kaip asmenų verbavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-344-942/2016).

Verta paminėti, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023 buvo pripažinta, jog atlikti veiksmai neatitiko verbavimo veiksmų. Situacijoje, kuri yra nagrinėjama šioje byloje, kaltinamieji, siekdami su nukentėjusiąja sudaryti fiktyvią santuoką, pasiūlė jai nuo santuokos sudarymo kas

mėnesį mokėti po 100 Eur. Žemesnės instancijos teismų buvo nustatyta, jog nuteistieji pasinaudojo nukentėjusiosios pažeidžiamumu (lengvu protiniu atsilikimu), sunkia materialine ir socialine padėtimi, taip ją verbuodami ir paskatindami jos apsisprendimą. Tačiau kasacinės instancijos teismas paneigė, jog nuteistieji verbavo nukentėjusiąją, ir panaikino žemesnių instancijų priimtus sprendimus bei baudžiamąją bylą nutraukė:

Išvadą, kad I. G. ir Z. G. verbavo <...> pasinaudodami jos pažeidžiamumu, abiejų instancijų teismai padarė iš esmės tik remdamiesi duomenimis apie nukentėjusiosios materialinę, socialinę padėtį, gyvenimo sąlygas, jai konstatuotą sutrikimą. Byloje nustatyta, kad <...> materialinė ir socialinė padėtis tuo metu, kai jai buvo pasiūlyta sudaryti fiktyvią santuoką su Z. G., buvo sunki – ji nedarbo, jai nustatytas sumažintas darbingumo lygis, mažos mėnesio pajamos, viena augino mažametį vaiką; taip pat nukentėjusiajai nustatytas lengvas protinis atsilikimas. Tačiau, atsižvelgiant į bylos duomenų visumą, nėra pagrindo byloje nustatytą I. G. ir Z. G. veiksmų laikyti nukentėjusiosios verbavimu, pasinaudojant jos pažeidžiamumu <...> Nėra nustatyta, kad nuteistieji intensyviai įkalbinėjo ar kitais būdais lenkė nukentėjusiąją sutikti su pateiktu pasiūlymu. Nukentėjusioji <...> nurodė, kad jai reikia laiko pagalvoti ir apsispręsti, paskambino savo draugei (liudytojai O. V.) pasitarti, ar toks pasiūlymas „apsimoka“. Sutikusi su pasiūlymu sudaryti santuoką, nukentėjusioji aktyviai prisidėjo prie santuokos registravimo formalumų atlikimo. Po santuokos sudarymo, net ir Z. G. išvykus iš Lietuvos Respublikos, bendravimo su juo nenutraukė, bendravimas vyko laisvai, familiariai, palaikomas abiejų pusių.<...> Z. G. bei I. G. pažinties aplinkybės, bendravimo turinys ir pobūdis, taip pat kitos byloje nustatytos aplinkybės nepatvirtina, kad nukentėjusioji buvo I. G. ir Z. G. kontroliuojama, neturėjo galimybės laisvai apsispręsti sudaryti santuoką arba jos nesudaryti, arba bet kuriuo metu šią santuoką nutraukti. Taigi, nėra pagrindo daryti išvadą, kad <...> sprendimas tuoktis su Z. G., gaunant iš jo už sudarytą santuoką piniginių atlygį, buvo nulemtas piktavališkų nuteistųjų veiksmų, kuriais buvo apribotos nukentėjusiosios <...> pasirinkimo galimybės, suvaržyta jos laisvė, ar jam turėjo esminę įtaką nukentėjusiajai nustatytas lengvas protinis atsilikimas ir sunki materialinė nukentėjusiosios padėtis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

Gabenimas kaip prekybos žmonėmis veika apibrėžiama kaip išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, vežimas automobiliu, lydėjimas traukiniu ar lėktuvu. Be to, gabenimu prekybos žmonėmis kontekste taip pat laikytinas asmens transportavimas ne tik į būsimo išnaudojimo vietą, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti potencialiems pirkėjams, apgyvendinti prieš išgabenant

į užsienį ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021). Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-458/2019 nuteistoji pasinaudodama nukentėjusiosios socialiniu pažeidžiamumu ir panaudodama apgaule telefonu įkalbėjo šią atvykti iš Klaipėdos miesto į Vokietijos Federacinę Respubliką dirbti, t. y. slaugyti nuteistosios sergančią motiną. Pripažinta, jog gabenimas kaip prekybos žmonėmis veika, buvo nustatyta teisingai:

Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pagrįstai nustatė, kad gabenimo požymis J. K. inkriminuotas teisingai. Ji numatė D. G. vykimo iš Lietuvos Respublikos į Vokietijos Federacinę Respubliką planą, t. y. konkretų laiką, internetu nupirko bilietą į Vokietiją, nugabeno nukentėjusiąją į jai priklausančią viešnamį Liubeko mieste (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-458/2019).

Laikymas nelaisvėje – tai žmogaus laikymas išnaudojimo tikslais tokiais sąlygomis, kai jis negali daryti fizinių judesių (pavyzdžiui, žmogus surištas) arba judėti erdvėje (pavyzdžiui, uždarytas kambaryje) ar pasirinkti savo buvimo vietos (pavyzdžiui, apsauga neleidžia palikti namo teritorijos). Nukentėjusysis gali būti laikomas nelaisvėje prieš jo valią arba jo sutikimu. Sutikimas būti laikomam nelaisvėje nepanaikina galimybės inkriminuoti šią veiką, nes svarbu yra ne tai, kaip nukentėjusysis vertina situaciją, bet objektyvus jo negalėjimas pasirinkti savo buvimo vietos (Fedosiuk, 2007, p. 55). <...> pagal nusistovėjusią baudžiamosios teisės doktriną asmens laisvės varžymas apima ir poveikį asmens valios laisvei. Todėl specialiai BK 147 straipsnio dispozicijoje įtvirtinta nuostata dėl asmens, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį asmenį. Tokios kontrolės faktas yra pakankamas konstatuoti, kad buvo pažeista asmens laisvė. Jeigu tokie asmens laisvės suvaržymai susiję su paties sandorio ar asmens išnaudojimo saugumu, tai to visiškai pakanka teisinei išvadai, jog buvo pažeista asmens laisvė. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad asmens laisvės suvaržymas (pažeidimas) gali būti susijęs ne tik su pilna, bet ir daline galimybe judėti ar galimybe pasirinkti savo elgesio variantą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016). Laikymas nelaisvėje kaip pavojingos veikos elementas yra konstatuojamas toje pačioje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016:

Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad asmens laisvės suvaržymas (pažeidimas) gali būti susijęs ne tik su pilna, bet ir daline galimybe judėti ar galimybe pasirinkti savo elgesio variantą. Šioje baudžiamojoje byloje nustatyta, jog nukentėjusiosioms N. V. ir J. D. buvo pasakyta, kad jos turės vykdyti visus joms duodamus nurodymus (priešingu atveju jos bus perduotos albanams); nukentėjusiosioms nuolat buvo

primenama, kad jos bus tikrinamos, ar dirba; jos bus nuolat stebimos ir kad nebandytų bėgti; iš gyvenamosios vietos jos gali išeiti tik po vieną, nes bent viena iš jų turi nuolat aptarnauti klientus. Be to, visos nukentėjusiosios merginos gyveno joms nepažįstamoje aplinkoje. Taigi nors nukentėjusiosioms buvo suteikta sąlyginė veiksmų laisvė, tačiau anksčiau aptartos aplinkybės nepaneigia, jog ši nukentėjusiųjų laisvė buvo iš dalies suvaržyta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016).

Nusikalstamos veikos padariniai yra pavojingos veikos sukelti rezultatai. Prekybos žmonėmis teisės normos prasme gali būti padaroma tiek turtinė (turinti ekonominę vertę), tiek neturtinė (asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai ir pan.) žala.

Priežastinis ryšys nusako santykį, kuris kyla tarp pavojingos veikos ir nusikalstamų padarinių. Svarbu nustatyti, ar būtų kilę padariniai, jei nusikalstama veika nebūtų padaryta. Priežastinis ryšys yra būdingas tik toms nusikalstamų veikų sudėtims, kurioms nustatyti yra privalomi padariniai, t. y. toms, kurių sudėtis yra materialinė – sudėtis, kuri apima tiek pavojingą veiką, tiek jos sukeltus padarinius. Teismų praktikoje nurodyta, kad prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis priskiriama prie formaliųjų – baigtumo momentas siejamas ne su nusikalstamų padarinių atsiradimu, bet su veika, pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio sudarymu, įgijimo, verbavimo, gabenimo ar laikymo nelaisvėje pradžia (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-489/2019). Taigi, priežastinis ryšys prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėčiai nėra būdingas.

Nusikalstamos veikos padarymo priemonės – tai daiktai, kurie patys nenaudojami nusikalstamai veikai padaryti, bet palengvina nusikalstamų veiksmų atlikimą arba sudaro materialiąsias jų prielaidas. Nusikalstamos veikos įrankiai – tai daiktai ar priemonės, kurias kaltininkas tiesiogiai naudoja darydamas nusikalstamą veiką (Švedas *et al.*, 2019, p. 217).

Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra konkretus laikas, kada buvo padarytas nusikaltimas, o vieta – tiksli teritorija, kurioje jis buvo atliktas.

Nusikalstamos veikos būdas parodo, kaip ji buvo padaryta. BK 147 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinti prekybos žmonėmis nusikaltimo padarymo būdai: a) fizinis smurtas; b) grasinimai; c) kitoks galimybės priešintis atėmimas; d) pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu; e) apgaulė; f) pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu; g) pinigų priėmimas ar sumokėjimas; h) kitokios turtinės naudos gavimas ar suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį (Lietuvos Respublikos baudžamasis kodeksas, 2000).

Fizinis smurtas teismų praktikoje suprantamas kaip tyčiniai veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smauginimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan. (Fedosiuk, 2007, p. 55). Fizinio smurto pobūdis ir intensyvumas kvalifikuojant veiką reikšmės neturi, svarbu tai, kad jo pakanka palaužti nukentėjusio asmens pasipriešinimą (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 164). Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-1073/2018 konstatuoti fizinio smurto būdai:

Byloje teismų nustatyta, kad G. T., veikdamas bendrininkų grupe su M. M. ir G. Č., panaudodamas apgaulę, fizinį smurtą ir grasinimus, laikė nelaisvėje L. D., siekdamas, kad ji būtų išnaudojama prostitucijai, ir pelnėsi iš jos prostitucijos. Taigi, buvo nustatyti būtinieji požymiai tam, kad teismai galėtų inkriminuoti BK 147 straipsnį. Teismų surinkti ir įvertinti asmenų parodymai, pokalbių išsklotinės patvirtina, kad prieš nukentėjusiąją L. D. nuolat buvo naudojamas gana intensyvus tiek psichologinis, tiek fizinis smurtas, ją mušė visi trys nuteistieji dėl įvairių priežasčių, t. y. kai nukentėjusioji miegodavo ir nenorėjo teikti seksualinių paslaugų, vartoti psichotropinių ar narkotinių medžiagų, pabėgdavo, neklausė G. Č. G. T. grasino elektrošoku ir ją panaudojo jau pirmą dieną, M. M. mušė L. D. net tada, kai ši laukėsi. Po nukentėjusiosios bandymų pabėgti nuteistieji, parsivežę ją atgal į butą, dar stipriau sumušdavo. M. M. ir G. T. vertė vartoti narkotines medžiagas, kad tiek nukentėjusioji L. D., tiek nuteistoji G. Č. kuo ilgiau nemiegotų ir dirbtų, t. y. teiktų seksualines paslaugas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-1073/2018).

Grasinimas yra pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės. Grasinimai gali būti pareikšti žodžiu, raštu ir kitais veiksmais (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir kt.). Prekybos žmonėmis atveju nukentėjusysis gali būti bauginamas neigiamomis pasekmėmis tiek jam pačiam, tiek jo artimiesiems arba kitiems žmonėms (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016). Toje pačioje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016 kasacinės instancijos teismas teigė, jog prieš nukentėjusiąsias buvo panaudoti grasinimai:

<...> atskridusias į Danijos Karalystės oro uostą N. V. ir J. D. pasitiko P. B. ir M. D., kurie merginoms pasakė, jog nevykdant jų nurodymų nukentėjusiosios bus perduotos

albanams; joms buvo nuolat primenama, kad bus tikrinamos, ar dirba; bus nuolat stebimos ir kad nebandytų bėgti, nesikreiptų į policijos pareigūnus, nes iš policijos atsidurs tame pačiame viešnamyje. <...>. Tai, kad J. D. ir N. V. bijojo dėl savo sveikatos ir gyvybės, įrodo liudytojų parodymai bei eksperto išvados. Liudytojai (L. M., E. B., I. S.) nurodė, kad merginos buvo išsigandusios, nervingos, bijodavo atsilipti mobiliojo ryšio telefonu skambinant iš nepažįstamo telefono numerio, vartojo vaistus nervinei įtampai mažinti, išgyveno dėl šio įvykio. Teismo psichiatrijos bei teismo psichologijos ekspertizės taip pat patvirtina, kad N. V. ir J. D. negalėjo priešintis įtariamiesiems, išreikšti nesutikimą, nes jautė pagrįstą baimę dėl savo gyvybės. Taigi šios aplinkybės leidžia teigti, jog merginoms buvo daromas psichologinis spaudimas, verčiantis jas pagrįstai bijoti dėl savo sveikatos ir gyvybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016).

Kitoks galimybės priešintis atėmimas reiškia, kad nukentėjusio asmens pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja būdus, kurių neapima terminai „fizinio smurto panaudojimas“ ar „grasinimas“, tačiau jais palaužiama nukentėjusio asmens valia priešintis ir pažeidžiama jo laisvė <...> Tai gali būti nukentėjusiojo surišimas (jei tam nenaudojamas smurtas), migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią, melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios pranešimas, uždarymas į izoliuotą patalpą atimant laisvę. Šis požymis yra glaudžiai susijęs ir netgi kažkiek sutampa su komentuojamo straipsnio dispozicijoje nurodytu alternatyviu veiksmu „laikymas nelaisvėje“, tačiau būtina pažymėti, kad nusikalstamoje veikloje „laikymas nelaisvėje“ akcentuojamas asmens turėjimas savo dispozicijoje, o tai pasiekama naudojant asmens valios palenkimo būdus, tarp jų nukentėjusio asmens galimybės priešintis atėmimą (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 164-165).

Pasinaudojimas priklausomumu – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norint išvengti tam tikrų nemalonumų jis privalo paklusti kaltininko, nuo kurio priklauso, valiai. Prekybos žmonėmis, taip pat ir priverstinio darbo atvejais tai gali būti tiek priklausomumas, kylantis iš teisinių santykių, kurie apima atitinkamas asmenų teises ir pareigas, nustato tam tikro teisinio pobūdžio pavaldumą ar pan., pavyzdžiui., santuokos, giminystės, tarnybos ir pan. pagrindais, tiek ir priklausomumas, kylantis iš kitokių santykių, kai vieno žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus valios. Šios kategorijos bylose pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip piktnaudžiavimas kaltininko veiksmais sukurta asmens laisvę varžančia padėtimi, pavyzdžiui, atėmus tapatybės dokumentus, kelionės

bilietus, kitokius svarbius dokumentus, kuriais iš esmės apribojama nukentėjusiojo judėjimo galimybė, taip pat ir tada, kai nukentėjusysis, siekiant nukentėjusiojo išnaudojimo, kaltininko veiksmais paverčiamas skolininku ir dėl to tampa nuo jo priklausomas ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021). Kasacinės instancijos teismas kitoje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022 aiškiai apibrėžė pasinaudojimo priklausomumu būdą:

Šioje nutartyje jau konstatuota, kad nuteistasis M. P. J., <...>, sukūrė situaciją, kad jis tapo <...> priklausomas dėl to, kad buvo skolingas nuteistajam, neturėjo galimybių skolos grąžinti ir tuo pat metu bijojo nuteistojo ir „rimtų žmonių“, kurių pinigus nuteistasis neva paskolino jam. <...> Įvertinę visą bylos medžiagą, teismai tinkamai nustatė, kad R. Č., būdamas priklausomas nuo nuteistojo M. P. J., pakluso jam ir sutiko dirbti pas jo močiutę už nuteistojo M. P. J. pažadą nurašyti dalį skolos. Tačiau ir M. P. J. nenurodė, kokią skolos dalį nukentėjusysis atidirbo, ir nukentėjusysis R. Č. nediršo to išsiaiškinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022).

Apgaulė – tai tyčinis žmogaus suklaidinimas, siekiant, kad šis dėl suklydimo savo noru elgtųsi pagal kaltininko pageidavimą. Apgaulė kaip prekybos žmonėmis požymis gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu ar tiesos nutylėjimu. Prekybos žmonėmis auka gali būti suklaidinama dėl visko, kas su ja daroma (pavyzdžiui, teigiama, kad auka vežama legaliai dirbti, o iš tikrųjų yra gabenama seksualiai išnaudoti), arba tik dėl tam tikrų aplinkybių (pavyzdžiui, auka žino, kad gabenama dirbti prostitute, tačiau jai pameluojama dėl darbo sąlygų – klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, atlyginimo dydžio, poilsio trukmės, galimybės bet kada nutraukti prostitucijos veiklą ir pan.). Apgaulė dėl būsimo darbo ir jo sąlygų paprastai yra požymis, bylojantis apie prekybą žmonėmis, kai aukos išnaudojimas yra pridengtas savotišku aukos ir kaltininko susitarimu. Taigi apgaulė kaip poveikio aukai priemonė yra būdinga „savanoriškos vergijos“ byloms (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-344-942/2016) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020). Apgaulė kaip nusikaltimo būdas atsispindi kasacinės instancijos teismo kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016:

Iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad tiek N. V., tiek ir J. D. nebuvo atskleista, kad jos turės dirbti prostitutėmis. Nukentėjusiosios viso baudžiamojo proceso metu nuosekliai parodė, kad joms buvo pažadėtas tokio pat pobūdžio darbas kaip ir Italijoje, t. y. konsumentų, tik už didesnę atlyginimą. Visiškai pagrįstai apeliacinės

instancijos teismas nurodė, jog tai buvo esminė aplinkybė, nulėmusi nukentėjusiųjų apsisprendimą vykti į Danijos Karalystę. <...> Baudžiamosios bylos duomenys rodo, jog kitoms dviem nukentėjusioms K. B. ir M. B. buvo leista pasirinkti tarp darbo konsumentėmis Italijoje ar lytinių paslaugų teikimo Danijos Karalystėje. Nors merginos pačios pasirinko teikti lytines paslaugas Danijos Karalystėje, tai nepašalina nuteistųjų kaltės panaudojus apgaulę, nes kasatorės nurodė tikrovės neatitinkančias darbo sąlygas bei atlyginimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016).

Pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu, kaip prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos sudėties požymis, – tai piktavališkas pasiūlymas žmogui, kuris dėl sunkios padėties priverstas jį priimti. Piktnaudžiavimas pažeidžiamumu gali būti konstatuojamas, kai asmuo tokį pasiūlymą priima ir kaip būdą ištrūkti iš skurdo ar kitos sudėtingos ekonominės ar socialinės situacijos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-290/2014, 2K-432/2014, 2K-173-693/2018, 2K-288-648/2018). Aukos pažeidžiamumas gali būti bet kokios rūšies: fizinis, psichologinis, emocinis, socialinis ar ekonominis. Piktnaudžiavimas aukos pažeidžiamumu turi būti pakankamai rimto pobūdžio ir masto, kad būtų paneigta nukentėjusio asmens sutikimo reikšmė, ypač tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo neidentifikuoja savęs kaip aukos; kai jis ir toliau lieka priklausomas ar kitaip prisirišęs prie to, kuris piktnaudžiavo jo pažeidžiamumu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-788/2022) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243-387/2023). Kasacinės instancijos teismas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021 pritarė žemesnių instancijų teismų išaiškinimui dėl pasinaudojimo pažeidžiamumu:

Teismai nukentėjusiųjų I. S. ir G. M. pažeidžiamumą konstatavo remdamiesi ne tik jų parodymais apie sunkią jų materialinę ir asmeninę padėtį, dėl kurios jos susigundė siūlomą atlygiu ir sutiko būti išnaudojamos, bet ir kaltinamosios A. B. parodymais (dėl nukentėjusiosios I. S. pažeidžiamumo), taip pat objektyviais duomenimis apie jų turimą turtą, gaunamas pajamas, šeiminių situaciją. Teismai nustatė, kad bylai aktualiu laikotarpiu nukentėjusiajai G. M. priklausiusio turto vertė ir pajamos buvo nedidelės, ilgą laiką buvus nedarbingumui, jos pajamos sumažėjo, ji patyrė papildomų išlaidų vaistams, savo ir sūnaus gydymui, be to, ji slaugė ir savo sergančią senyvo amžiaus motiną. Nukentėjusioji I. S. bylai aktualiu laikotarpiu viena augino du nepilnamečius vaikus, rūpinosi dar dviem pilnamečiais vaikais, niekur nedirbo, gyveno tik iš socialinių išmokų. Taigi netikėti nukentėjusiųjų parodymais dėl to, kad sutikimą gabenti narkotikus jos davė būtent dėl

sunkios turtinės ir asmeninės padėties, teismams nebuvo pagrindo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021).

Pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, yra nukentėjusio asmens pirkimą apibūdinantis požymis. Šiuo atveju nukentėjęs asmuo yra priklausomas ar kitaip faktiškai kontroliuojamas trečio asmens, o kaltininkas „įgyja“ nukentėjusį asmenį vien dėl to, kad „nuperka“ jį iš šio asmens. Nukentėjusio asmens valia yra palenkta jau ankstesnio valdytojo, be to, naujasis „savininkas“ gali reikalauti „atidirbti skolą“. Nustačius nukentėjusio asmens „nupirkimo“ iš kito asmens faktą, papildomai nustatyti ir įrodinėti kitų asmens valios palenkimo būdų nebereikia (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 166-167). Pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui atspindi kasacinės instancijos teismo kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014:

J. M. nusikaltimo prekybos žmonėmis objektyvieji požymiai pasireiškė <...> nukentėjusiųjų A. J. ir S. I. pardavimu kitam asmeniui – viešnamio „Love Palace“ valdytojui. Tokius J. M. veiksmus lėmė noras merginas kontroliuoti ir pelnytis iš jų prostitucijos. Pelnymasis iš kitų asmenų prostitucijos reiškesi nenustatyto dydžio pajamų iš A. J. ir S. I. prostitucijos turėjimu. Teismai, nustatę tokius J. M. veiksmus, jų pobūdį, pastangas pasiekti tikslą – perleisti A. J., R. B. ir S. I. prostitucijai bei pelnytis iš jų prostitucijos, padarė pagrįstą išvadą, kad jis, darydamas abi šias nusikalstamas veikas, veikė tiesiogine tyčia. Objektyvūs bylos duomenys patvirtina, kad J. M. suvokė pavojingą nusikaltimų prekybos žmonėmis ir pelnymosi iš kito asmens prostitucijos pobūdį ir norėjo taip veikti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014).

Analizuojant veikos ir jos padarymo būdo santykį, svarbu pabrėžti, kad, remiantis prekybos žmonėmis normos logika bei bendrininkavimo teorija, nėra būtina, kad pats pirkėjas, pardavėjas, verbuotojas ar gabentojas taikytų minėtus būdus. Pakanka žinoti, kad bent vienas iš šių būdų buvo ar bus taikytas prieš nukentėjusįjį ateityje. Gali pasitaikyti atvejų, kai kaltininkas padaro veiką (pavyzdžiui, verbuoja asmenį ar gabena jį verstis prostitucija į užsienį), nenaudodamas nei smurto, nei kitų poveikio priemonių. Tai jokių būdu nereiškia, kad jis nerealizuoja prekybos žmonėmis nusikaltimui būtinų požymių. Kaltinimas tokiam asmeniui gali būti grindžiamas faktais, kad normoje minėtą būdą prieš nukentėjusįjį taikė ar taikys kiti asmenys (Fedosiuk, 2007, p. 59).

Nusikalstamos veikos subjektas – pakaltinamas fizinis asmuo, sulaukęs baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus, nuo kurio asmenį galima patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Šiuo atveju, už prekybos žmonėmis nusikaltimo padarymą

atsako asmenys nuo 16 m. Taip pat subjektą papildomai galima apibūdinti per lyties, pilietybės, profesijos, charakterio savybių ir kt. aspektus. Svarbu paminėti, jog pagal BK 147 straipsnį už prekybos žmonėmis nusikaltimą atsako ir juridinis asmuo (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Verta paminėti, jog objektyvieji prekybos žmonėmis požymiai BK 147 straipsnio dispozicijoje suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padarytas bent vienas nurodytų veiksmų (sandoris), atliktų bent vienu iš jame nurodytų alternatyvių būdų, žinant arba siekiant, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas bet kuria nurodyta išnaudojimo forma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023).

Nusikalstamos veikos subjektyvieji požymiai aprašo nusikalstamą veiką atliekančio asmens kaltės pobūdį, jo elgesio tikslą ir motyvus.

Kaltė, kaip subjektyvusis požymis, atspindi psichologinį santykį, kuris susiformuoja tarp subjekto ir jo daromos nusikalstamos veikos. Kaltės formos yra dvi – tyčia (tiesioginė arba netiesioginė) ir neatsargumas (nusikalstamas pasitikėjimas arba nusikalstamas nerūpestingumas). BK 15 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu: jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti arba jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo, o 3 dalyje reglamentuojama, jog nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Svarbu paminėti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia, nes kaltininkas suvokia pavojingą prekybos žmonėmis pobūdį bei siekia ir nori taip veikti. Tiesioginės tyčios aspektas įtvirtintas kasacinės instancijos teismo kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-303/2017:

Teismų nustatytos aplinkybės patvirtina ir R. M. tyčių prekiauti žmonėmis, nes ji suprato, kad gabeno ir laikė nelaisvėje tris nukentėjusiąsias, žinojo, kad siekiant kontrolės prieš jas buvo naudojamas smurtas, grasinimai, piktnaudžiaujama jų pažeidžiamumu, siekiant, kad būtų pelnomasi iš nukentėjusiųjų prostitucijos, ir norėjo taip veikti. R. M., matydama, kad J. M. ir V. T. elgiasi nusikalstamai, naudoja smurtą prieš nukentėjusiąsias, neišreiškė nepritarimo tokiems jų veiksams, pati grasino merginoms, dalyvavo suvaržant jų laisvę, be to, iškraustė S. I. ir R. B. rankines, paėmė merginų pinigus, nusirašė jų pasų

duomenis, liepė nukentėjusiosioms rašyti skolų raštelius ir padiktavo jų turinį, t. y. palaikė savo bendrus dėl jų atliekamų veiksmų ir aktyviai dalyvavo padarant nusikaltimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-303/2017).

Tikslas – tai rezultatas, kurio asmuo siekia darydamas nusikalstamą veiką. Prekybos žmonėmis nusikaltimo aspektu kaltininkas siekia, jog asmuo būtų išnaudojamas kitų asmenų vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinei, fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). BK 147 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog už prekybos žmonėmis nusikaltimą atsako ir asmuo, kuris neturėjo tikslo išnaudoti asmenį, tačiau žinojo, kad asmuo yra ar bus išnaudojamas. <...> papildomas intelektualiojo tyčios momento aspektas – žinojimas (suvokimas), kad nukentėjęs asmuo bus įtrauktas į prostituciją ar bus pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis bus išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui. Šiuo atveju kaltininkas neturi tikslo išnaudoti nukentėjusio asmens prostitucijai, pornografijai ar priverstiniam darbui, tačiau suvokia, kad savo veika tam pasitarnauja. Faktiškai tai reiškia, kad kaltininkas suvokia kitų asmenų nusikalstamus ketinimus ir, nors pats jų neturi, tačiau padeda jiems juos realizuoti (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 167).

Motyvai bendrąja prasme reiškia kaltininko veiksmus lemiančios aplinkybės ir jų visuma, kurios paskatino jį padaryti nusikalstamą veiką.

Nusikalstamos veikos sudėtis pagal pavojingumo laipsnį gali būti pagrindinė (sudėtyje yra pagrindiniai bendrieji nusikalstamos veikos požymiai, nėra jos pavojingumą didinančių ar mažinančių požymių), kvalifikuotoji (sudėtyje yra tiek pagrindiniai bendrieji nusikalstamos veikos požymiai, tiek didinantys jos pavojingumą) arba privilegijuotoji (sudėtyje yra tiek pagrindiniai bendrieji nusikalstamos veikos požymiai, tiek mažinantys jos pavojingumą). BK 147 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta pagrindinė prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, minimi bendrieji šiam nusikaltimui būdingi požymiai. To paties straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta kvalifikuotoji nusikalstamos veikos sudėtis, nes joje yra įtvirtintos pavojingumą didinančios aplinkybės: a) veika padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims; b) veika padaryta sukeliant pavojų nukentėjusio asmens gyvybei; c) asmuo padarė veiką dalyvaudamas organizuotoje grupėje; d) asmuo padarė veiką žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės; e) asmuo padarė veiką būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo

funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Asmuo padarė nusikalstamą veiką dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims reiškia, kad nuo vienos ir tos pačios veikos nukentėjo ne mažiau nei du žmonės. Prekyba žmonėmis abiejų asmenų atveiliu turi būti pavienis nusikaltimas, t. y. apibūdinamas vienodu nusikalstamu sumanymu, kalte ir pan. Tai gali būti ir tęstinė nusikalstama veika, kai prekyba žmonėmis yra vienas nusikaltimas, susidedantis iš dviejų ar daugiau atskirų epizodų. Pagal šį požymį kvalifikuojama, kai nuo prekybos žmonėmis nukentėia du ar daugiau suaugusių, t. y. sulaukusių pilnametystės, asmenų. Jei nuo prekybos žmonėmis nukentėia ir suaugę, ir vaikai, galimas skirtingas nusikalstamų veikų kvalifikavimas (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 168-169). Kasacinės instancijos teismas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021 apžvelgęs žemesnių instancijų teismų nustatytas faktines aplinkybes byloje, nutarė perkvalifikuoti dviem nuteistiesiems inkriminuotas nusikalstamas veikas į vieną tęstinę nusikalstamą veiką, nurodytą BK 147 straipsnio 2 dalyje:

Iš teismų nustatytų aplinkybių matyti, kad nuteistieji taikė panašius nukentėjusiųjų kontrolės ir poveikio jiems metodus: įtikinėjo, instruodavo, apgyvendindavo, aprūpindavo kelionei būtinomis priemonėmis, duodavo pinigų, pirkdavo lėktuvo bilietus, atveždavo į oro uostus. Iš bylos aplinkybių akivaizdžiai matyti, kad narkotinių medžiagų kurjerių paieška, verbavimas, jų kontrolė ir rengimas kelionėms buvo nuolatinė ir nenutrūkstama nuteistųjų veikla, atitinkanti bendros tyčios kriterijų. Iš kaltinamojo akto ir teismų priimtų sprendimų byloje matyti, kad minėta nusikalstama veika buvo išskaidyta į kelis atskirus nusikaltimus pagal „kelionės“, kuriai buvo verbuojami nukentėjusieji, kriterijų, t. y. verbavimo kiekvienai kelionei faktai buvo kvalifikuojami kaip atskiros nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, net ir tos pačios nukentėjusiosios I. S. verbavimas skirtingoms kelionėms buvo įvertintas kaip dvi atskiros nusikalstamos veikos. Konstatuotina, kad šis kriterijus nėra pakankamas prekybos žmonėmis atitikties tęstinės veikos požymiams paneigti ir nerodo būtinumo „skaidyti“ nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Tokio būtinumo nerodo ir tai, kad atskiruose verbavimo epizoduose dalyvavo skirtingi bendrininkai... (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021).

Organizuota grupė yra tada, kai tarp bendrininkų yra išankstinis susitarimas, bendrininkai yra pasiskirstę užduotimis, grupė santykinai pastovi, apie ką byloja nusikalstamos veikos vienodumas, nepaisant to, kad atskiri nariai atlieka joje skirtingus vaidmenis, specifinių nusikalstamos veikos įgūdžių, patirties turėjimas, pačių bendrininkų

tarpusavio ryšių ilgalaikiškumas ir tvirtumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475-942/2015). Organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos apibrėžimas iki 2025 m. vasario 1 d. buvo reglamentuojamas BK 25 straipsnio 3 dalyje, pasikeitus straipsnio redakcijai, jis buvo įtvirtintas to paties straipsnio 4 dalyje. Organizuotos grupės požymis atsiskleidžia kasacinio teismo nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378-942/2015, kurioje bendrininkai ne tik sugalvojo nusikalstamos veikos planą, bet ir aiškiai pasiskirstė vaidmenimis bei siekė bendro tikslo:

Pirmiau išdėstytos aplinkybės patvirtina, kad visi trys nuteistieji darydami nusikalstamą veiką atliko skirtingus vaidmenis: V. D. užverbavo V. B. vykti į užsienį, J. J. apgyvendino ją savo nuomojamame bute ir laikė nelaisvėje, o M. Š. suorganizavo ir nugabeno V. B. į Panevėžyje esančią nenustatytą degalinę, kur ją įsodino į Jungtinę Karalystę vykstantį mikroautobusą. Nusikaltimas buvo padarytas aukštu organizuotumo lygiu – visiems nuteistiesiems veikiant aktyviai, iš anksto apgalvotai ir suderintai, t. y. iš anksto susitarus ir veikiant pagal iš anksto aptartą detalų planą nukentėjusios išgabenimas buvo suorganizuotas per trumpą laiką – 12 dienų. Konkliudentiniai tarpusavio veiksmai rodo, kad M. Š. suprato, jog daro nusikaltimą su kitais grupės nariais ir siekė bendro tikslo – įtraukti V. B. į prostituciją ir pelnytis iš jos prostitucijos, t. y. daryti labai sunkų nusikaltimą <...> Taigi nustatyta nuteistųjų bendrininkavimo forma atitinka organizuotos grupės požymius, nustatytus veikos padarymo metu galiojusioje BK 25 straipsnio 3 dalies įstatymo redakcijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378-942/2015).

Prekyba organais – tai nelegalūs žmonių organų ar jų dalių (audinio, ląstelės) išėmimai. Tai prekyba žmonėmis organų, audinio, ląstelės išėmimo tikslu, pažeidžiant prekybos žmonėmis aukos orumą ir fizinį neliečiamumą. Šiuo atveju nusikaltimu bus laikomi ir tokie veiksmai, kai prekybos žmonėmis aukos organas, audinys ar ląstelė paimami prekybos žmonėmis aukos sutikimu, bet šis sutikimas išgautas panaudojant bent vieną asmens valią palenkiantį būdą. Organų prekeiviai dažniausiai naudoja kelis skirtingus būdus, siekdami prisivilioti žmones (Velička, 2018, p. 10). Šiuo atveju tikslas įgyti žmogaus kūno dalis yra kvalifikuojantis požymis, pakeičiantis paprastoje prekybos žmonėmis sudėtyje įtvirtintus tikslus: išnaudoti nukentėjusįjį prostitucijai, pornografijai ar priverstiniam darbui, todėl kvalifikuota prekyba žmonėmis kvalifikuojama ir tais atvejais, kai nukentėjusio asmens neketinama išnaudoti prostitucijai, pornografijai ar priverstiniam darbui, o tik siekiama gauti jo organą, audinį ar ląstelių (Abramavičius *et al.*, 2009, p. 169).

Kitas kvalifikuojantis požymis – asmuo padarė veiką būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus.

Valstybės tarnautojo sąvoka yra apibrėžta Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme. Valstybės tarnautojas – asmuo, einantis pareigas valstybės ar savivaldybės institucijoje ar įstaigoje ir atliekantis viešojo administravimo funkcijas arba užtikrinantis diplomatinės tarnybos institucijų ar prekybos atstovybių užsienyje funkcionavimą, arba padedantis valstybės ar vietos valdžią įgyvendinantiems asmenims atlikti jiems nustatytas funkcijas, išskyrus vidaus administravimo funkcijas, kaip jos apibrėžtos Viešojo administravimo įstatyme (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, 1999). Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatyme viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo yra apibrėžiamas kaip valstybės politikas, valstybės tarnautojas ar kitas asmuo, atliekantis viešojo administravimo funkcijas ir pagal įstatymus turintis įgaliojimus duoti nepavaldiems asmenims teisės aktų nustatytus privalomus vykdyti nurodymus (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999).

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014–2024 m. nutartis baudžiamosiose bylose, galima konstatuoti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimą dažniausiai padaro vyrai, veikdami organizuotoje grupėje (nusikaltimas buvo inkriminuojamas pagal BK 147 straipsnio 2 dalį). Moterys dažniausiai pripažintos kaip nukentėjusiosios verčiant jas teikti lytines paslaugas užsienyje, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, Danijos Karalystėje ar Nyderlandų Karalystėje. Išanalizavus teismų praktiką, galima daryti išvadą, jog prekybos žmonėmis nusikaltimas buvo atliekamas naudojant kelias alternatyvias veikas (žmogaus pardavimą, pirkimą, įgijimą, verbavimą, gabenimą ir kt.) bei kelis nusikaltimo būdus (fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę ir kt.). Pastebima, jog per nagrinėtą laikotarpį nebuvo nė vienos bylos, susijusios su siekimu paimti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląsteles. Taip pat išnagrinėtose bylose nefiksuotas nė vienas atvejis, kai prekybos žmonėmis nusikaltimą padarė valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo.

3. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SĄSAJA SU KITOMIS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE ĮTVIRTINTOMIS TEISĖS NORMOMIS

Prekybos žmonėmis nusikaltimas, įtvirtintas BK 147 straipsnyje, priklauso XX baudžiamojo įstatymo skyriui. Jame reglamentuojami visi nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus laisvei: 1) neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 straipsnis), 2) išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147¹ straipsnis), 3) naudojimas asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147² straipsnis), 4) žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148 straipsnis), 5) neteisėtas žmogaus persekiojimas (BK 148¹ straipsnis). Prekybos žmonėmis teisės norma yra susijusi ne tik su šiomis nusikalstamomis veikomis, bet ir su kitomis, kurios yra reglamentuojamos kituose BK straipsniuose: 1) vaiko pirkimu arba pardavimu (BK 157 straipsnis), 2) neteisėtu žmonių gabenimu per valstybės sieną (BK 292 straipsnis), 3) Lietuvos Respublikos piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasilikti arba palikti be pagalbos organizavimu (BK 293 straipsnis), 4) pelnymusi iš kito asmens prostitucijos (BK 307 straipsnis) bei įtraukimu į prostituciją (BK 308 straipsnis).

<...> Prekybos žmonėmis norma apima tokius nusikaltimus, kaip neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 str.), sveikatos sutrikdymai (BK 135-140 str.), išskyrus sunkų sveikatos sutrikdymą sunkinančiomis aplinkybėmis (BK 135 str. 2 d.), grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 str.), žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148), įtraukimas į prostituciją (BK 308 str.). Visos šios veikos atitinka prekybos žmonėmis vieną ar kitą požymį, be to, nėra tokios pavojingos kaip prekyba žmonėmis (Fedosiuk, 2007, p. 56).

Analizuodamas normų konkurencijos klausimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr: 2K-13-719/2020 yra pasisakęs, jog pagal kasacinio teismo praktiką, tuo atveju, kai padaromi nusikaltimai prekyba žmonėmis ir pelnymasis iš kito asmens prostitucijos, veikos turėtų būti kvalifikuojamos kartu (kaip realioji sutaptis) pagal BK 147 ir 307 straipsnius (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014). Analogiška situacija galima, kai yra nustatomi prekybos žmonėmis ir išnaudojimo priverstiniam darbui ir paslaugoms veikų požymiai. Tačiau išnaudojimas priverstiniam darbui ir paslaugoms, už kurį nustatyta baudžiamoji atsakomybė BK 147¹ straipsnyje, gali būti kvalifikuojama atskirai. Todėl apibendrinant paminėtina, kad atskiri prekybos žmonėmis požymiai yra labai panašūs į kitų savarankiškų nusikalstamų veikų požymius ir tam, kad nebūtų padaryta kvalifikavimo klaidų, visais atvejais būtina tiksliai atriboti šias veikas ir nustatyti visus jų kvalifikavimui reikšmingus elementus, įvertinti, ar buvo padaryta pati prekybos žmonėmis veika, ar padarytos kitos –

savarankiškos nusikalstamos veikos, už kurias baudžiamoji atsakomybė numatyta kituose straipsniuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020).

Konstitucijos 39 straipsnyje yra įtvirtinta, jog nepilnamečius vaikus gina įstatymas (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1998). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra aprašytos vaikų išnaudojimo formos bei vaiko teisės, t. y. teisė į privatų asmeninį ir šeiminių gyvenimą, garbę, orumą, asmens neliečiamybę ir laisvę (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Vaiko pirkimas arba pardavimas – nusikaltimas, reglamentuojamas BK 157 straipsnyje. Jame, kaip ir prekybos žmonėmis teisės normoje, yra įtvirtintos pavojingos veikos ir jų padarymo būdai, o šio straipsnio 2 dalyje – kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis. Už šias veikas taip pat atsako ir juridinis asmuo (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko pirkimas ir pardavimas yra specialioji prekybos žmonėmis norma (BK 147 straipsnis). Pagal BK 157 straipsnį nukentėjusysis yra vaikas – asmuo iki 18 metų. Specifinis šios nusikalstamos veikos dalykas lemia, kad, skirtingai nei prekybos žmonėmis atveju, baudžiamasis įstatymas nereikalauja nustatyti nukentėjusiojo valią palenkiančių būdų panaudojimo, nes vaikas jau savaime dėl savo amžiaus yra pažeidžiamas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-417-697/2016, 2K-232-942/2018). Taigi kaltininkui patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 157 straipsnį pakanka nustatyti, kad padaryta bent viena iš šiame baudžiamajame įstatyme įtvirtintų veikų, taip pat ir verbavimas, kuria siekiama išnaudoti vaiką kuriam nors iš išvardytų tikslų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-628/2019).

Prekybos žmonėmis nusikaltimas, įtvirtintas BK 147 straipsnyje, priklauso žmogaus laisvei skirtam baudžiamojo įstatymo skyriui, kur reglamentuojami ir kiti panašūs nusikaltimai, tokie kaip neteisėtas laisvės atėmimas ar priverstinis darbas. Prekyba žmonėmis susijusi ir su kitomis nusikalstamomis veikomis, pavyzdžiui, vaiko pirkimu ar pardavimu, neteisėtu žmonių gabenimu ir pelnymusi iš prostitucijos. Teismų praktikoje nuspręsta, kad prekyba žmonėmis ir pelnymasis iš prostitucijos gali būti kvalifikuojami kartu. Vaiko pirkimas ir pardavimas yra speciali prekybos žmonėmis norma, kurioje nereikia nustatyti prievartos metodų, nes vaikai dėl savo amžiaus yra pažeidžiami. Kiekvienu atveju būtina tiksliai nustatyti veikų kvalifikavimą, kad būtų išvengta klaidų ir užtikrinta teisinga atsakomybė.

IŠVADOS

1. Prekybos žmonėmis nusikaltimo samprata yra plačiai detalizuota tarptautiniuose teisės aktuose, kuriuos ES šalys narės turi perkelti į nacionalinę teisę. Tiek tarptautiniuose, tiek Lietuvos norminiuose teisės aktuose apibrėžta, jog prekyba žmonėmis apima žmonių pirkimą, pardavimą, verbavimą, gabenimą ir (ar) laikymą nelaisvėje, panaudojant jėgą ar kitas prievartos priemones su tikslu juos išnaudoti. Verta paminėti, jog Palermo protokolas yra tarptautinės teisės norminis aktas, kuriame buvo įtvirtintas baigtinis prekybos žmonėmis apibrėžimas.
2. BK 147 straipsnis buvo pakeistas kelis kartus, vis jį tobulinant ir apibrėžiant platesnę prekybos žmonėmis nusikaltimo sąvoką ar griežtinant laisvės atėmimo bausmę. Verta paminėti, jog Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse prekybos žmonėmis sąvoka buvo apibrėžta gan siaurai (buvo įtvirtinti tik pavojingos veikos elementai ir asmenų išnaudojimo būdai). Dabartinėje BK 147 straipsnio redakcijoje prekybos žmonėmis sąvokoje įtvirtinti ir išplėsti pavojingos veikos elementai, nusikaltimo padarymo bei asmenų išnaudojimo būdai. 2025 m. vasario 1 d. įsigaliojusioje naujoje BK redakcijoje buvo įtvirtinta griežtesnė laisvės atėmimo bausmė nei prieš tai buvusioje 2016 m. straipsnio redakcijoje – nuo trejų iki dešimties metų.
3. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis analizuojama per požymius: objektą, dalyką/nukentėjusįjį, subjektą, objektyviusius požymius ir subjektyviusius požymius. Svarbu paminėti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimas gali būti padaromas pasitelkiant bent vieną iš baudžiamajame įstatyme įtvirtintų alternatyvių veikų ir panaudojant bent vieną iš nusikaltimo padarymo būdų. Prekybos žmonėmis nusikaltimas yra padaromas tik tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkas suvokia savo daromų veiksmų pobūdį, nori ir siekia tai daryti.
4. Prekybos žmonėmis nusikaltimas yra susijęs ir su kitais BK straipsniais (pavyzdžiui, įtraukimu į prostituciją, išnaudojimu priverstiniam darbui ar paslaugoms ir pan.), todėl prekybos žmonėmis ir pelnymosi iš kito asmens prostitucijos teisės normos turėtų būti kvalifikuojamos kartu kaip realioji sutaptis. Prekybos žmonėmis nusikaltimas ir išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms gali būti kvalifikuojami kartu arba atskirai. Kiekvienu atveju yra svarbu atskirti nusikalstamas veikas, įvertinti jų požymius ir kvalifikavimui reikšmingus elementus. Pažymėtina, kad BK 157 straipsnis „Vaiko pirkimas arba pardavimas“

yra specialioji prekybos žmonėmis teisės norma, nes vaikas yra pažeidžiamas dėl savo amžiaus, todėl šiuo atveju nereikia nustatyti jo valią palaužiančių faktorių.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Norminiai teisės aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. International Agreement for the Suppression of the "White Slave Traffic" (1904) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/whiteslavetraffic1904.html> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]
2. International Convention for the Suppression of the "White Slave Traffic" (1910) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/whiteslavetraffic1910.html> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]
3. Slavery Convention (1926) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/slavery.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]
4. International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age (1933) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.whatconvention.org/en/convention/308> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
6. Vaiko teisių konvencija (1989). *Valstybės žinios*, 1992, 60-1501.
7. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2000). *Valstybės žinios*, 2003, 49-2166.
8. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. L 101/1 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32011L0036> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]
9. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 68- 2497.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės Žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 25, 32, 35, 45, 47(1), 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131(3), 310(1) straipsniais įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 67-1937.

4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147 (1), 199 (1), 199 (2), 267 (1), 270 (1), 308 (1) straipsniais įstatymas (2005). *Valstybės žinios*, 81-2945.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147¹, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 147² straipsniu įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 82-4276.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 ir 157 straipsnių pakeitimo įstatymas (2016). TAR, 13906.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100-1, 100-2, 100-3, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147-1, 147-2, 148, 149, 150, 151, 151-1, 152, 152-1, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170-1, 170-2, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182-1, 185, 188, 189, 189-1, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249-1, 250, 250-2, 250-4, 250-5, 251, 256, 256-1, 257, 257-1, 258, 259, 262, 265, 267, 267-1, 267-2, 267-3, 268, 270, 270-2, 270-3, 273, 274, 275, 276, 276-1, 276-2, 276-3, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292-1, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302-1, 303, 304, 306, 306-1, 306-2, 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 2025, 19686.
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
9. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 60- 945.
10. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 66-2130.
11. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (2004). *Valstybės žinios*, 73-2539.

II. Specialioji literatūra

1. Abramavičius, A. ir kt. (2009). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras.
2. Bolzanas, D. ir Drakšienė, A. (2004). Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 53, 39-42.
3. Fedosiuk, O. (2005). Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 54, 72-74.

4. Fedosiuk, O. (2007). Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos 2005 m. birželio 23) aiškinimo ir taikymo problemos. Iš: Mykolo Romerio Universitetas (2007). *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, Nr. 8(98). Vilnius, p. 55-59.
5. O'Connor, M. ir Healy, G. (2006). *Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams*. Vertė J. Paserpskytė.
6. Švedas, G. ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, I knyga*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Al Hussein, Z. R. (2015). *Universal Declaration of Human Rights* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.].
8. Velička, V. (2018). *Prekyba žmonėmis ir jos prevencija* [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Prekyba%20%C5%BEmon%C4%97mis%20ir%20jos%20prevencija.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.].

III. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2014.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378-942/2015.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475-942/2015.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-344-942/2016.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-303/2017.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-699/2018.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018.

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-197-1073/2018.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-628/2019.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-489/2019.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-458/2019.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243-387/2023.

IV. Kiti šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *Europos Taryba* [interaktyvus] (atnaujinta 2024 m. lapkričio 13 d.). Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/lietuva-regione-ir-pasaulyje/tarptautines-organizacijos/europos-taryba/329> [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.].
2. GUDAVIČIUS, E. *Vergai* [interaktyvus] (redaguota 2023 m. birželio 20 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/vergai> [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.].

3. CHADHA K. *Denmark and the Slave trade* [interaktyvus] (atnaujinta 2020 m. rugpjūčio 19 d.) Prieiga per internetą: <https://equianosworld.org/context.php?id=26> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
4. WELLER, T. *Vienna, 1915: First International Condemnation of the Slave Trade* [interaktyvus] (atnaujinta 2024 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://hr-atlas.ieg-mainz.de/articles/weller-vienna> [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.].
5. The United Nations Office at Geneva. *The League of Nations* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/overview> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
6. Ne pelno siekianti organizacija "Not for sale". *International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://wearenotforsale.org/the-international-convention-for-the-suppression-of-traffic-in-women-and-children-1921/> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
7. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija. *Jungtinių Tautų Chartija* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://unesco.lt/apie/jungtines-tautos/jungtiniu-tautu-chartija> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
8. The United Nations Office at Geneva. *Transition to the United Nations* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/transition> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
9. UNICEF. *Convention on the Rights of the Child* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/child-rights-convention> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
10. Europos Tarybos konvencijos dėl kovos su prekyba žmonėmis sekretoriatas. *Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16805d41f3> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
11. Directorate-General for Migration and Home Affairs. *EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings (2021-2025)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-strategy-combatting-trafficking-human-beings-2021-2025_en [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
12. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: <https://ird.lt> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
13. MAKSIMAITIS M. *Baudžiamasis kodeksas* [interaktyvus] (redaguota 2024 m. kovo 26 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/baudziamasis-kodeksas/> [žiūrėta 2025 m. kovo 9 d.].

SANTRAUKA

Prekyba žmonėmis Lietuvos teismų jurisprudencijoje

Gabija Grikainytė

Magistro darbe, pasitelkiant tarptautinius ir nacionalinius teisės norminius aktus, išsamiai analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnyje įtvirtinta prekybos žmonėmis teisės norma. Prekyba žmonėmis Europos Sąjungoje laikoma sunkiu nusikaltimu, jį reglamentuoja tarptautiniai teisės aktai, kuriuose jis pasmerktas, už tai numatyta baudžiamoji atsakomybė. Valstybės kovai su prekyba žmonėmis rengia įvairius veiksmų planus. Pateikiama išsami šios teisės normos analizė, išskiriant nusikaltimo objektą, dalyką/nukentėjusįjį, objektyviuosius požymius (pavojingą veiką, nusikaltimo padarymo būdus) bei subjektyviuosius požymius (kaltę ir tikslą). Aptariama ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kvalifikuota nusikaltimo sudėtis (prekybos žmonėmis nusikaltimo padarymas dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, nusikaltimo padarymas organizuota grupe ir t. t.). Taip pat nagrinėjama prekybos žmonėmis normos sąsaja su kitomis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintomis normomis (pelnymusi iš kito asmens prostitucijos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 307 straipsnis), išnaudojimu priverstiniam darbui ar paslaugoms (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147¹ straipsnis) ir pan.). Skiriamas dėmesys specifinei prekybos žmonėmis teisės normai – vaiko pirkimui ir pardavimui. Prekyba žmonėmis yra nuolat kintantis reiškiny, nes tuo užsiimantys žmonės sugalvoja vis naujų būdų. Svarbu skatinti žmonių norą bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, kad būtų išvengta prekybos žmonėmis atvejų skaičiaus didėjimo.

SUMMARY

Human trafficking in Court Jurisprudence of Lithuania

Gabija Grikainytė

The Master's thesis in detail analyses the legal norm of trafficking in human beings set out in Article 147 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, using international and national normative legal acts. Trafficking in human beings is considered a serious crime in the European Union and is regulated by international legislation, which condemns it and provides for criminal liability. States are developing various action plans to combat trafficking in human beings. A detailed analysis of this legal provision is provided, distinguishing between the object of the offence, the subject/victim, the objective elements (the dangerous act, the means of committing the offence) and the subjective elements (guilt and intent). The qualified elements of the offence as set out in Article 147(2) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (commission of the offence of trafficking in human beings by two or more victims, commission of the offence by an organised group, etc.) are also discussed. The link between the trafficking in human beings norm and other norms of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (profiting from the prostitution of another person (Article 307 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania), exploitation for forced labour or services (Article 147¹ of the Criminal Code of the Republic of Lithuania), etc.) is also examined. Attention is paid to a specific norm of the law on trafficking in human beings - the purchase and sale of a child. Trafficking in human beings is an ever-changing phenomenon, as those involved come up with new ways of doing it. It is important to encourage people to cooperate with law enforcement authorities to prevent an increase in human trafficking cases.